

ÖRGÜN EĞİTİM EŞLİĞİNDE HAFIZLIK DENEYİMİNE DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA: İLK EMİR KOLEJİ ÖRNEĞİ

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE QUR'ÂN MEMORIZATION EXPERIENCE WITH
SIMULTANEOUS FORMAL EDUCATION IN THE EXAMPLE OF: İLK EMİR COLLEGE

EMRULLAH TUNCEL

DR. ÖĞR. ÜYESİ, MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHIYAT FAKÜLTESİ
KUR'ÂN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ ANABİLİM DALI
PHD, ASSISTANT PROFESSOR, MARMARA UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF READING THE QUR'AN AND QIRAAT SCIENCE.
İSTANBUL, TURKEY

emrullah.tuncel@marmara.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-7970-2608>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.994539>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
08 Nisan / April 2021

Kabul Tarihi / Accepted
24 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Tuncel, Emrullah, "Örgün Eğitim Eşliğinde Hafızlık Deneyimine Dair Nitel Bir Araştırma: İlk Emir Koleji Örneği [A Qualitative Research on the Qur'ân Memorization Experience With Simultaneous Formal Education in the Example of: İlk Emir College]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/1 (Haziran/June 2022): 233-261.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiatergisi@kilis.edu.tr

ÖRGÜN EĞİTİM EŞLİĞİNDE HAFIZLIK DENEYİMİNE DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA: İLK EMİR KOLEJİ ÖRNEĞİ*

Öz

Kur'an-ı Kerim'e iman edenlerin, onun doğru okunması, anlaşılması ve nesilden nesile aktararak muhafaza edilmesi konusunda önemli sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları yerine getirmek, Allah'a ve O'nun Peygamberine (s.a.s.) olan sadakatin önemli bir göstergesidir. Zira Allah ve Rasülü (s.a.s.) tarafından bize tevdi edilen kutsal emanetlerin başında Kur'an-ı Kerim gelmekte; bu kutsal emanetin hem lafzını (elfâz) hem de manasını (ahkâm) Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tilavetine ve sünnetine uygun bir şekilde muhafaza etmek için gayret göstermek ise bizim imanî mesuliyetimizin önemli bir yekûnunu teşkil etmektedir. Bu emaneti en güzel şekilde muhafaza etmenin yolu; onun selim bir akla, keskin bir zekâyâ, sağlam bir hafızaya ve örnek bir ahlaka sahip nesiller vasıtasıyla bizden sonraki kuşaklara intikalini sağlamaktır. Bu intikalin asırlardır en müşahhas ve en mübarek yolu ise hiç kuşkusuz hafızlıktır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üstün gayreti, örnek eğitimciliği ve müminleri teşvik eden yönlendirmeleri neticesinde hafızlık, Kur'an-ı Kerim'in nûzulünden itibaren tarihin her döneminde İslam toplumunun ilgisine mazhar olmuş; bu mazhariyetin bir tecellisi olarak mescit, cami, medrese, Ribât, Dârülkurrâ ve Dârülhuffâz gibi çeşitli mekânlarda bu ulvî faaliyet asırlar boyu devam ettirilmiştir. Ülkemizde ise hafızlık müessesesi denildiğinde ilk akla gelen kurum, bu çalışmayı uzun yıllardır Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde deruhte eden Kur'an Kurslarıdır. Son yıllarda, Kur'an Kurslarının bu alandaki misyonu devam etmekle birlikte, çeşitli dini/ilmi/pedagojik/sosyolojik değişimler, gelişimler veya gerekçeler neticesinde hafızlık müessesesi bazı İmam Hatip Liselerinin, İlahiyat Fakültelerinin, resmi veya özel proje okullarının da ilgi alanına girmiştir. İlkokuldaki eğitimin ardından başlanılan ve Kur'an Kurslarının müfredatından bağımsız olarak yürütülen bu tür hafızlık projelerinin temel özelliği ise örgün eğitim eşliğinde devam ettirilmeleridir. Bu tür projeleri icra eden okullar, öğrencilerin sene kaybına ve örgün eğitimden uzaklaşmalarına yol açmadıkları düşüncesiyle veliler ve öğrenciler nezdinde ilgi görmekte; medeniyetimizde "zülcenâhayn" (çift kanatlı) diye tavsif edilen hem bilimsel alanda hem de dinî alanda donanımlı bireylerin yetişmesine vesile olacağı temennisiyle eğitimin çeşitli paydaşlarınca hüsn-i kabule mazhar olmaktadır. Zira bu tür projeler, muhatapları tarafından, kelâmî nitelikteki Kur'an ayetleri ile kevnî nitelikteki kâinat ayetlerinin eşzamanlı olarak okunmasının, öğrenilmesinin, anlaşılmasının ve tefekkür edilmesinin önemli bir fırsatı olarak görülmekte; aynı zamanda da tarihimizdeki Enderûn usulü eğitimin, günümüz şartları çerçevesinde yeniden ihyası olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, medeniyetimizdeki Enderun usulü eğitim sisteminden ilham alınarak hayata geçirilen özel bir okuldaki (İlk Emir Koleji) üstün zekâlı/yetenekli öğrencilere yönelik hafızlık projesine dair nitel bir araştırmanın sonuçları paylaşılacaktır. Söz konusu okul, hem dinî/uhrevî hem de fennî/dünyevî sahada donanımlı din ve bilim insanlarının yetişmesine katkı sağlamak amacıyla 2014 yılında İstanbul'un Avrupa yakasında özel okul (kolej) statüsünde eğitim öğretim faaliyetine başlamış; fennî, beşerî, sosyal, lügavî ve İslamî ilimler gibi geniş yelpazeye sahip bir program uygulayarak 2021 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Okulun kuruluş aşamasında belirlediği hedeflerden birisi de çatısı altında eğitim gören tüm öğrencilerin hafızlık projesine dâhil olmalarıdır. Bu sebeple çalışmamızda, bir taraftan okulun bidayetinden nihayetine kadar hafızlık projesine dâhil olan öğrencilerin cevaplandığı anket sorularının içeriği, diğer

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından 2022-2020 nolu belge ile 08.04.2022 tarihinde onaylanmıştır.

tarafından da yedi yıl boyunca söz konusu proje okulunda her hafta bizzat derslere iştirak edilerek tarafımızca gerçekleştirilen katılımcı gözlem sonucu elde ettiğimiz kanaatlerin paylaşılması söz konusu olacaktır. Paylaşılan bu sonuçlar içerik analizine tabi tutularak değerlendirilecek ve bu tür projelere ilgi duyan eğitimin tüm paydaşlarının istifadesine sunulacaktır. Araştırmada elde edilen verilerin ileride bu alanda yatırım yapmak isteyen kimselere önemli doneler sunacağı kanaatindeyiz. Zira yedi yıldır üzerinde bilfiil gözlem yaptığımız bu proje, -özel teşebbüs anlamında- alanın ilklerinden olup hafızlığın okul dersleriyle birlikte yürütülmesi sürecinde karşılaşılabilecek problemlerin projenin muhataplarıncı önceden görülmesine ve hazırlıkların buna uygun şekilde yapılmasına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda bu çalışma, ülkemizde gündün güne talep gören örgün eğitim eşliğinde hafızlık çalışmalarına da ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Okuma (Kıraat), Kur'an Öğretimi, Hafızlık, Örgün Eğitim, Proje Okullar, Üstün Zekâlı/Yetenekli Öğrenciler.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE QUR'ÂN MEMORIZATION EXPERIENCE WITH SIMULTANEOUS FORMAL EDUCATION IN THE EXAMPLE OF: İLK EMİR COLLEGE

Abstract

Those who believe in Qur'ân have significant responsibilities regarding reading, understanding Qur'ân and passing it down from one generation to another. Fulfilling these responsibilities is an important indicator of loyalty to Allah and His Prophet (pbuh). Qur'ân is one of the primary holy relics entrusted to us by Allah and His Messenger (pbuh), so making an effort to preserve both the wording and meaning of it in accordance with the recitation and Sunnah of Prophet Muhammed (pbuh) constitutes a significant part of our religious responsibility. The best way of protecting this relic is to ensure its transfer to future generations via those who have a good sense, sharp wit, retentive memory and exemplary morality. For ages, the most concrete and blessed way of this transfer is memorizing the Qur'ân. Thanks to the Prophet's great efforts, exemplary training skills and guidance that encourages Muslims, memorizing the Qur'ân gained the attention of the Islamic society in every period of history, since the revelation of the Qur'ân, hereby, this divine activity has been continued for centuries in various places such as masjid, mosque, madrasa, ribat, dar al-qurra and dar al-huffaz. In our country, the first institution that comes to mind regarding to the foundation of memorizing the Qur'ân is the Qur'ân Courses, which have been undertaking this mission for many years under the Presidency of Religious Affairs. In recent years, although the mission of those courses continues, memorizing Qur'ân has gained the attention of some imamahatip high schools, theology faculties, public or private project schools as a result of various religious/scientific/pedagogical/sociological changes, developments or reasons. The main feature of such memorization projects, which start after primary school education and is carried out independently of the curriculum of the Qur'ân Courses, is that they are simultaneously conducted with formal education. Schools that carry out such projects get parents' and students' attention since don't cause a lost school year and don't drift students away from formal education. In addition, various stakeholders of education give approval to those projects, hoping that they will conduce to the training of individuals who are qualified both in the scientific and religious fields, who are described as dhuljanâhain (two-winged) in our civilization. Those projects are perceived by their addressees as an important opportunity for reading, learning, understanding and contemplation upon the literal

verses of the Qur'ân, simultaneously with the signs in the universe which are the cosmological verses. At the same time, those projects are considered a revival of Enderun School's Education System within the frameworks of today's conditions. In this study, the results of qualitative research on the Qur'ân Memorization Project with gifted/talented students in a private school (İlk Emir College), which was constructed after the example of Enderun School's Education System in our civilization, will be shared. The aforementioned school was started to provide education for its students in 2014, with the status of a private school (college) in the European part of Istanbul, in order to contribute to the training of well-equipped theologians and scientists in both the religious/otherworldly and scientific/worldly fields. The school applying for a program with a wide range of scientific, anthropic, social, lexical, and Islamic sciences, has had its first graduates in 2021. One of the goals that the school set during its establishment is to include all students studying under its roof in the Qur'ân Memorization Project. For this reason, in this study, on the one hand, the content of the questionnaire answered by the students who were involved in the Qur'ân Memorization Project from the beginning of the school to the end, and on the other hand, the opinions I have obtained because of the participant observation by attending the lessons every week at this project school for seven years will be in question. The findings will be evaluated by subjecting to the content analysis and will be presented to all stakeholders of education who are interested in such projects. I believe that the data obtained in this research will provide important insight for those who want to do research in this field in the future. This project, on which we have been actively observing for seven years, is one of the first of the field (in the sense of a private attempt) and will contribute to its interlocutors to foresee the problems that may be encountered in the process of carrying out the Qur'ân Memorization Project together with the school subjects and to make the preparations accordingly.

Keywords: Qur'anic Recitation (Recitation), Qur'ân Education, Memorizing Qur'ân, Formal Education, Project Schools, Gifted/Talented Students.

GİRİŞ

Hafızlık eğitimi geçmişten bugüne medeniyetimizin mensuplarının ilgisine mazhar olduğu gibi¹ üstün zekâlı/yetenekli öğrencilerin eğitimi de Enderun Mektebi örneğinde olduğu gibi tarihten günümüze eğitimcilerimizin ve yöneticilerimizin ilgi odağında olmuştur.² Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vahye muhatap olmasıyla başla-

¹ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Hatice Şahin, "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/2 (2011), 199-220.

² Konu hakkındaki bazı çalışmalar için bk. Cihan Kılıç, *Enderun Mektebi Örneğinde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi* (Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Erol Kömür, *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri* (Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Mustafa Gündüz, "Enderun Mektebi ve Osmanlı'da Üstün Yeteneklilerin Eğitimi", *Eğitime Bakış Dergisi* 12/37 (2016), 11-20; Tahir Güngör, "Osmanlı Sarayı Enderun'unda Kur'an Kültürü", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları -I-*, ed. Bilal Gökür vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an Akademisi, 2011), 43-61; Özlem Mısırlı Taşdemir - Cevriye Ergül, "WISC-R Temelinde Üstün Yeteneklilik Profil Analizi: Ankara İli Örneği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 16/3 (2015), 272; Mustafa Akkaya - Hatice Özkan, "Enderun Mektebine Öğrenci Alım Usulleri", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 15/30 (2020), 149-170.

yan Kur'an'ın ezberlenme süreci, sahabe tarafından büyük bir ihtimamla ve tedrici usullerle devam ettirilmiş; Rasûlullah'ın (s.a.s.) hayatında hıfzını tamamlamayan kimi sahabiler onun vefatından sonra gayretlerini sürdürerek hafızlıklarını ikmal etmişlerdir.³ O günden bugüne kutsal kitabın okunması ve ezberlenmesi uğrunda gösterilen cehd ü gayret İslam ümmetini diğer milletlerden ayıran en önemli hususiyetlerden birisi olmuş;⁴ bu uğurda bir taraftan Kur'an öğretimi veya öğrenimi ile meşgul olanların uymaları gereken âdab ve erkân kitaplarda ayrıntılı olarak zikredilirken⁵ diğer taraftan bu faaliyet için çeşitli mekânlar tahsis edilmiştir. Geçmişte hafız yetiştirmek için evler, camiler, mescitler, Dârülkur'ân, Dârülhuffâz, Dârülkurrâ ve Ribât adlı mekânlar kullanılmış;⁶ Osmanlıda ve Cumhuriyetin ilk yıllarında (1924'e kadar) ise bu ulvî faaliyet, Reîsülkurrâ veya Reîsülhuffâz adlı hocaların riyasetinde Dârülkurrâ adlı kurumlarda icra edilmiştir.⁷ Dârülkurrâların 1924'de kapatılmasının ardından önceleri bu kurumun yerine yenisi ikame edilmemiş; bir yıl sonra (1925) dönemin Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin (ö. 1941) gayreti ve elli milletvekilinin takrirıyla Kur'an Kursu açılarak 10 öğreticiye kadro tahsisi yapılmıştır.⁸ Böylece hafızlık eğitimi genelde Diyanet, özelde Kur'an Kursları bünyesinde deruhte edilmeye başlanmıştır.⁹

Cumhuriyet döneminden itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları bünyesinde örgün eğitimden bağımsız bir şekilde yürütülen hafızlık eğitimi 2014 yılından itibaren bazı okullarda örgün eğitimle birlik-

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh*, thk. Kâsım eş-Şemmâi er-Rifâi (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.), Bed'ü'l-Vahy", 3; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Siyeru a'lâmîn-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 1/350; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Dib el-Buga (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1427/2006), 1, 226; Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1999), 1/218; Muhammed Zahid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî* (Kâhire: Matbaatü'l-Envâr, 1372), 18.

⁴ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-aşr*, thk. Ali Muhammed Dabba' (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/6.

⁵ Ebû Muhammed Mekki b. Ebi Tâlib el-Kaysî, *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kirâe ve tahkiki lafzi't-tilâve*, thk. Ahmed Hasan Ferhât (Ürdün: Dâru 'Ammâr, 1996), 55-92; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâli et-Tûsî, *İhyâü 'ulûmi'd-dîn* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1432/2011), 2/255-339; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *et-Tibyân fi âdâbi hameleti'l-Kur'ân*, thk. Muhammed el-Haccâr (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1417/1996), 13-175.

⁶ Asr-ı saadetten günümüze hafızlık yapılan mekânlar hakkında bk. Yaşar Kurt, "Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 242-245.

⁷ Mehmet Faruk Bayraktar, "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları", *Tokat'ta Kur'an Günleri X. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 120; Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları", *Kur'an Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 16; Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", *Bilimname* 29/2 (2015), 185.

⁸ Cumhuriyet dönemi Kur'an Kurslarının serencamı hakkında detaylı bilgiler için bk. Cahit Baltacı, "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), 181-186.

⁹ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: Kayhan Yayınları, 1999), 377.

te icra edilmeye başlanmış; bu minvalde birçok proje imam hatip ortaokulu açılarak söz konusu okullar üzerinde bizim bu araştırmamıza benzer akademik çalışmalar yapılmıştır.¹⁰ Ancak bizim araştırmamız, proje İmam Hatip Ortaokullarının dışında, alanın öncülerinden olan ve tarihimizdeki Enderun usulü eğitimden ilham alan özel bir kolej (İlk Emir Koleji'nin) tüm imkânları seferber ederek geleceğin ilim ve din adamlarını yetiştirme idealinin bir parçası olarak nev'i şahsına münhasır bir hafızlık deneyimi üzerine olmuştur. Dolayısıyla bu araştırma, mezkûr kolejdeki yedi yıllık gözlemimize ve hafızlık sürecine iştirak eden öğrencilerden 20 kişilik bir çalışma grubunun verdiği cevaplara dayalı nitel bir araştırma olup durum araştırma modelini içermektedir. Aynı zamanda önemli gayelerle kurulan bu kolejin öğrencilerinin hafızlık süreciyle ilgili ilk akademik araştırma niteliğini taşımaktadır.

Araştırmamızın konusunu teşkil eden İlk Emir Koleji, Albayrak Vakfı bünyesinde 2014-2015 eğitim öğretim yılında 6. sınıf öğrencileri ile eğitim öğretim faaliyetine başlamış ve 2020-2021 yılında (yedi yıl sonra) ilk mezunlarını çeşitli üniversitelere uğurlamıştır. Maddî ve fiziksel açıdan öğrencilerine son derece iyi imkânlar sunan okul, yedi yıl önce (2014'de) İstanbul'daki İmam Hatip Ortaokullarının 5. sınıfını tamamlayan binlerce öğrenci içerisinde CAS (Cognitive Assessment System) ve WISC-R (Wechsler Bireysel Zekâ Testi Gözden Geçirilmiş Form) gibi çeşitli zekâ testlerini¹¹ başarıyla geçen 58 üstün zekâli/yetenekli öğrenci ile başladığı yolculuğunu, bazı öğrencilerin yatılı hayatın zorlukları, bazılarının da örgün eğitim eşliğinde hafızlık projesinin zorluğu gibi muhtelif nedenlerle okuldan ayrılması sebebiyle -yedi yılın sonunda- 2021'de 46 öğrenciyle nihayete erdirmiştir.

Okul yönetimi, işin başında geleceğin ilim ve din adamlarını yetiştirecek bir ideal ve program ile hareket edileceğini ilan etmiş; bu ideal doğ-

¹⁰ Benzer çalışmalar için bk. Adem Güneş, "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Öz güven Gelişimlerine Etkisi - Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma-", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53 (2020), 263-286; İsmail Demirbaş, "Hafız Yetiştirecek Proje İmam Hatip Okulları", *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul, 2014), 344-348; Muharrem Atıcı, "Ortaokullarda ve İmam Hatip Ortaokullarında Hafızlık", *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul, 2014), 383-386; Gülsüm Arslan, "Örgün Eğitim Kapsamında Hafızlık Eğitimi (Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi)" *Türkiye'de Kur'an ve Kıraat Eğitimi*, ed. Ahmet Gökdemir (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 103-136; Hüseyin Algur, "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 67-105; Ahmed Ürkmez, "Hafızlık Destekli Sınıf Projesi", *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu - I* (Ankara: 2012), 295-303.

¹¹ Eğitimde uygulanan muhtelif zekâ testleri için bk. Yaşam Karadağ - Gülbahar Baştuğ, "Türkiye'de Zekâ Değerlendirme Sürecinde Yaşanan Etik Sorunlar ve Öneriler", *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi* 17/2 (2018), 47-50.

rultusunda eğitim öğretim faaliyetini “örgün eğitim” ve “İslami eğitim” olarak iki kategoride planlamıştır. Hafızlık projesi, bu planlamadaki İslami eğitimin bir bölümü olarak düşünülmüş ve okulda eğitim görecek olan tüm öğrencilerin hafızlık projesine dâhil edileceği velilere ve öğrencilere bildirilmiştir. 6. sınıf boyunca kış dönemi Kur’an derslerinde teorik tecvit ve yüzüne eğitimi alan öğrenciler, 6. sınıfın yaz tatilinde maksimum 12 kişiden oluşan beş ayrı sınıfta alanında uzman hocalar nezaretinde hafızlığa başlamışlardır. Yazın ham sayfa ezberleme, kışın ise ezberlenen sayfaların tekrar edilmesi (haslama) şeklinde planlanan hafızlık çalışması, beşer cüzük kategorilere ayrılmış; öğrencilerin önüne öncelikli olarak ilk beş cüzün ezberlenmesi hedefi konulmuştur. Bu hedef doğrultusunda ilk hafta (hafta içi) ilk beş cüzün son (20.) sayfaları ezberlenmiş, hafta sonu tatilinin ardından ikinci hafta tekrar birinci cüze dönülerek geçen hafta ezberlenen (20.) sayfaya bir önceki (19.) sayfa ilave edilmiş ve böylece günlük okunan sayfa sayısı (bir ham ve bir has) olmak üzere ikiye çıkarılmıştır. Başlangıçta (özellikle ilk iki hafta) öğrencilerin yoğun teveccühüne mazhar olan bu uygulama süreci ilerledikçe öğrencilere ağır gelmeye başlamıştır. Öyle ki, ilk bir iki hafta düzenli verilen dersler, ilerleyen haftalarda aksamaya başlamış; öğrencilerden bir kısmının her bir yeni dönüşte (ham sayfa ve has sayfaların sayılarının artmaya başlamasıyla) performanslarının düştüğü görülmüştür. Buna rağmen 6. sınıfın yaz tatilinde düzenli takip ve disiplinden taviz verilmemiş ve iki aylık yaz tatili süresince ilk beş cüzden sayfalar ezberlemeleri sağlanmıştır. Ancak bir sonraki yaz tatillerinde problem kartopu gibi daha da büyüyerek hafızlık çalışması birçok öğrenci için meşakkatli bir faaliyete dönüşmeye başlamıştır. Zira bir önceki yaz tatilinde ezberlenen sayfalar kış sezonunda iyice sağlamlaştırılması gerekirken örgün eğitimin yoğunluğu, öğrencilerdeki nitelikli tilavet konusunda tebarüz eden eksikliklerin hıfza yönelik olumsuz etkilerinin fark edilmesi ve kışın Kur’an derslerinde yapılması gereken takibatın yetersiz kalması gibi sebeplerle 7. Sınıfın yaz tatilinde ezberlenecek olan ham sayfalar da durumdan olumsuz etkilenmiştir. Buna bir yıl sonraki liselere geçiş sınavına girme telaşı da eklenince hafızlık projesi ciddi bir ivme kaybına uğramıştır. Ancak geneldeki bu tür problemlere rağmen öğrencilerin bir kısmı üstün bir performans göstererek bu zorlu ve yoğun süreci hız kesmeden devam ettirme gayreti içerisinde olmuşlardır.¹²

Öğrencilerin kendi istekleriyle ve yönetimin onayıyla başlanılan hafızlık

¹² Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde zikredileceği üzere mezkûr öğrencilerin hafızlığa teknik durum (tecvit ve kiraat/tilavet becerisi) ve psikolojik tutum (sabır, istikrar ve duygu durumu) açısından diğerlerine nazaran daha hazırlıklı olduğu görülmüştür.

süreci, her ne kadar hepsi üstün zekâlı ve yetenekli olsalar da öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkların bariz bir şekilde görülmesine vesile olmuş; bu durum karşısında okul yönetimi üçüncü yılın sonunda projede revizyona gitme kararı almıştır. Bu minvalde başlangıçta her öğrenci için “tam hafızlık” hedefine, “kısmî hafızlık” kategorisi eklenmiş ve böylece İslamî ilimler eğitiminin bir cüzü olan hafızlık projesi (i) Tam Hafızlık, (ii) Yarım Hafızlık, (iii) İlk 5 cüz Hafızlığı (iv) Yüzüne Sahih Okuyuş şeklinde güncellenmiştir. Böylece öğrenciler, lise döneminde kategorilere ayrılarak tilavet ve hıfz yönünden güçlü olanlar tam ya da kısmî hafızlık çalışmalarına devam etmiş, diğerleri ise belirli sureleri ezberleme ve yüzüne okuyuşunu ilerletme gibi nitelikli/sahih tilavet becerisi üzerine yoğunlaşmışlardır.

Bu araştırmamızda, hafızlık sürecine dâhil olan öğrencilerden en az 50 sayfa ezberleyen 20 kişi katılımcı olarak seçilmiş, onların deneyimleri ve bizim gözlemlerimiz perspektifinde bir çerçeve çizilmiştir. Araştırmaya iştirak eden katılımcıların 2’si elli (50) sayfa, 2’si yetmiş beş (75) sayfa, 1’i seksen beş (85) sayfa, 3’ü doksan (90) sayfa, 4’ü yüz (100) sayfa, 1’i yüz on beş (115) sayfa, 1’i yüz yetmiş sekiz (178) sayfa, 2’si üç yüz (300) sayfa, 1’i üç yüz kırk (340) sayfa, 1’i üç yüz seksen (380) sayfa, 1’i dört yüz (400) sayfa ve 1’i altı yüz (600) sayfa ezberlemiştir. Bu sonuçlara göre proje sonunda sadece bir öğrenci tam hafız olabilmüş; diğerleri ise süreci, yarım hafızlık ya da beş/on cüz hafızlığı gibi kısmî hafızlıkla tamamlamışlardır. Geri kalan öğrenciler ise yüzüne çalışmasına ve sure ezberlerine devam etmişlerdir.¹³

Bu bölümü nihayete erdirirken yakından şahit olduğumuz süreç hakkında şunu ifade edebiliriz ki, okulda yedi yıl boyunca yürütülen tüm bu faaliyetler dakik ve örnek bir planlama eşliğinde icra edilmiştir. Akıllı tahtalar, ücretsiz dağıtılan tabletler, spor salonu, yüzme havuzu, sauna, hamam, yemeklerin öğrencilerin günlük almaları gereken kaloriye göre sunulması, günlük giyilecek kıyafetlerin ayrı, Cuma namazında giyilecek kıyafetlerin ayrı tasarlanması gibi hususlar, bu dakik planlamaya örnek kabilinden zikredilebilir. Bununla birlikte okuldaki hafızlık projesi yabancı dil eğitimi, musiki eğitimi, sosyal/kültürel/sportif faaliyetler ve İslami eğitim eşliğinde yürütülmüştür. Dolayısıyla süreç sonunda hafızlıktaki hedeflerine ulaşmakta sıkıntılar yaşayan okulun, yukarıda zikredilen alanlarda çok önemli mesafeler kat ettiği; fennî, ilmî, kültürel, dînî ve filolojik açıdan sağlam bir altyapıya, geniş bir perspektife sahip öğrenciler yetiştirdiği görülmüştür. Ancak ilerleyen bölümlerde detayları zikredileceği üzere bu araştırmada

¹³ Öğrencilerin tamamının hafız olamaması, okulun başlangıçta belirlediği hedefler açısından başarısızlık gibi görünse de Müzzemmil Suresi’nin 20. ayetinde işaret edildiği gibi farklı alanlarda yoğunluklarının olduğu bir vasatta müminlerin “Kur’an’dan kolayına geleni okumak” ile emrolunmaları, kanaatimizce doğal sürecin nasıl cereyan ettiğine dair önemli mesajlar barındırmaktadır.

okulun sadece hafızlık projesine projektör tutulacak; ilgili projenin artı ve eksileri hem kendi gözlemimizden hem de öğrencilerin perspektifinden detaylı olarak dile getirilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı, ülkemizde son yıllarda yaygınlaşan örgün eğitim eşliğinde yürütülen hafızlık projelerine dair önemli bir tecrübe paylaşımında bulunmak ve aynı zamanda bu tür projelerde yer alan veya ileride yer alacak olan eğitmen, öğrenci, veli gibi eğitimin tüm paydaşlarına katkı sağlayacak sonuç ve değerlendirmeleri onlarla paylaşmaktır.

Araştırma, yöntem itibarıyla hem nicel hem de nitel özellikteki sorulardan oluşmakta, aynı zamanda yedi yıl boyunca (2015-2021) tarafımızca gerçekleştirilen katılımcı gözlem ve durum araştırma modelini içermektedir.¹⁴ Araştırmada nicel yöntemle birlikte görüşme ve gözlem gibi nitel araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi, eğitimdeki algı, olgu ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasında ve açıklanmasında nitel yöntemin daha isabetli bir yaklaşım olması sebebiyledir.¹⁵ Elde edilen bilgilerin analizinin sistematik bir yaklaşımla yapılmasını gerektiren nitel araştırma yöntemi, doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı olması, bütüncül yaklaşım gerektirmesi, katılımcıların algı ve tecrübelerinin ortaya konması, araştırma desenindeki esneklik (çoklu yöntem) ve tümevarım ilkesinin hakim olması gibi özellikleriyle temayüz etmektedir.¹⁶

Araştırmamızın çalışma grubu 20 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamı ortaokuldan itibaren (2015-2021 yılları arasında) örgün eğitimle beraber hafızlık projesine iştirak etmiş ve proje sonunda en az elli (50) sayfa ezberlemiş 12. sınıf (Lise-4) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Proje gerek yüzüne çalışması gerekse hafızlık çalışması süresince tarafımızca gözlenmiş, öğrencilerin yazın ham sayfa ezberleme, kışın has yapma usulü her hafta derslere bilfiil katılım sağlanarak takip edilmiştir. Yedi yıllık katılımcı gözlemin neticesinde on dört tanesi kapalı uçlu/seçmeli, dört tanesi ise açık uçlu/doldurmalı olmak üzere toplam on sekiz soru oluşturulmuş, dolayısıyla araştırmanın veri toplama aracı olarak seçmeli (nicel) ve açık uçlu (nitel) sorulardan müteşekkil bir anket formu kullanılmıştır.¹⁷ Veri toplama aracında öğrencilerin örgün eğitimle birlikte icra edilen hafızlık

¹⁴ Araştırmada nicel ve nitel yöntemin detayları için bk. Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim* (Erişim 24 Ağustos 2021).

¹⁵ Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri", 8-11.

¹⁶ Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri", 10-14.

¹⁷ Açık uçlu ve kapalı uçlu gibi şekilsel bakımdan anket türleri hakkında detaylı bilgi için bk. Zeki Aslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri* (İstanbul: İfav Yayınları, 1999), 115.

projesine yönelik deneyimlerini öğrenmeye ve algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler ise ilgili soru başlıklarından oluşan kategoriler altında sınıflandırılarak içerik analizine tabi tutulmuş; tümevarım yöntemiyle ve bütüncül bir yaklaşımla yorumlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN SORULARI VE BULGULARI

Bu başlık altında ankete iştirak eden katılımcıların cevaplarından elde edilen bulgular önce her bir soru başlığı altında tek tek zikredilecek, daha sonra da verilen cevaplar içerik analizine ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Her bir katılımcı 1'den 20'ye kadar (K-1, K-2 şeklinde) numaralandırılmış olup söz konusu cevaplar, bu harf ve rakamdan oluşan isimlendirmeler eşliğinde zikredilecektir.

Soru-1: Bu eğitim kurumuna kendi isteğinizle mi dâhil oldunuz?

Eğitim kurumu, işin başında hafızlık projesinin mevcudiyetinden velileri ve öğrencileri haberdar ettiği için anketimize böyle bir soru ile başlamanın gerekli olduğunu düşündük. Zira böyle bir konjonktürde örgün eğitimle beraber hafızlık projesinde yer alma kararının velilere mi yoksa öğrencilere mi ait olduğunu bilmek son derece önemlidir. Bu bağlamda ankete katılan 20 öğrenciden sadece 3 tanesi (K-2, K-3, K-20) yukarıdaki soruya “Kısmen Evet” cevabı verirken, geri kalan 17 öğrenci “Evet” cevabı vermiştir. İlgili soruya “Hayır” diye cevap veren öğrenci yoktur.

Bu cevaplar, öğrencilerin mezkûr eğitim kurumuna kendi istekleriyle kaydolduklarını göstermektedir. Zaten hafızlık projesinin varlığından evvelimde muhataplarını haberdar eden bir eğitim kurumuna kendi istekleri doğrultusunda iştirak etmeleri, öğrencilerin hafızlığa karşı bir ön kabullerinin olduğunu göstermektedir. Bu durum, onların gelecekteki Kur'an ile olan irtibatlarını ve Kur'an'a olan muhabbetlerini olumlu yönde etkileyen önemli hususiyetlerdendir.

Soru-2: Hafızlık sürecine kendi isteğinizle mi dâhil oldunuz?

Hafızlığa fiilen başlama, okulun açılışından bir yıl sonra gerçekleştiği için bu soru, öğrencilerin hafızlığa hazırlık sürecinin sonundaki duygu ve düşüncelerinde bir değişiklik olup olmadığının tespit edilebilmesi açısından kendilerine yöneltilmiştir. Bu bağlamda yukarıdaki soruya katılımcılardan 4 tanesi (K-11, K-13, K-14, K-19) “kısmen evet” cevabı verirken, 16 tanesi “Evet” cevabı vermiştir. Soruya “Hayır” cevabı veren öğrenci yoktur. Bu cevaplar, hafızlık öncesi yapılan tecvit öğretiminin, yüzüne eğitimin ve kısa süre ezberlerinin ardından öğrencilerde hafızlığa karşı olumlu algının ve yüksek motivasyonun devam ettiğini göstermektedir. Nitekim o dönemde öğrencilerin çoğunda hafızlığa başlama noktasında olumlu bir eğilimin

varlığı bizzat tarafımızca da müşahede edilmiştir. Hafızlığa başlama noktasında tereddüt gösteren ve yukarıdaki soruya “kısmen evet” cevabı veren öğrencilerin ise tecvit, yüzüne okuyuş ve ezber kabiliyeti gibi teknik altyapıya dair eksikliklerden veya sabır ve istikrar gibi psikolojik/karakteristik etkenler sebebiyle hafızlığa daha temkinli yaklaşıtları görülmektedir. Söz konusu öğrencilerin (K-11, K-13, K-14, K-19) anketteki Soru-9 ve Soru-10’a verdikleri cevaplar da bu tespitimizi teyit etmektedir.

Soru-3: Hafızlık sürecine dâhil olmanızda etkili olan unsur nedir?

Bu soru ile öğrencilerin hafızlık sürecine dâhil olmalarında kendilerinin mi yoksa anne baba, hoca veya başka çevresel faktörlerin mi belirleyici olduğu ölçülmek istenmiştir. Bu çerçevede 1 öğrenci (K-11) “Çevre ve Arkadaşlar”, 4 öğrenci (K-8, K-13, K-14, K-19) “Hocalarım”, 4 öğrenci (K-2, K-5, K-9, K-17) “Anne-Baba” cevabını verirken geri kalan 11 öğrenci ise “Kendi isteğim” cevabını vermiştir. Bu sonuca göre katılımcıların çoğu, hafızlık sürecine dâhil olmak için kendileri dışında herhangi bir etkenin olmadığını ifade ederken geri kalan katılımcılar ise sürece dâhil olmada anne-baba, hocalar ve arkadaşlar gibi kendileri dışındaki itici bir faktörün bulunduğu nu belirtmişlerdir.

Soru-4: Hafızlığın diğer derslerle (örgün eğitimle) birlikte yapılması size göre uygun mu?

Bir öğrenci için, örgün eğitimle birlikte hafızlık projesi uygulayacağını ilan eden bir okulda öğrenim görmeyi kabul etmek aslında böyle bir eğitimi zımnen uygun görmek anlamına gelmektedir. Ancak yukarıdaki soru ile öğrenilmek istenen şey, yedi yıllık eğitimin sonunda, öğrencilerin hafızlığın örgün eğitimle beraber yürütülmesi projesine olan bakışlarında bir değişikliğin olup olmadığını tespit edilmesidir. Bu minvalde verilen cevapları incelediğimizde sürecin sonunda öğrencilerin çoğunun başlangıçtaki fikirlerinin değiştiğini; örgün eğitim eşliğinde yapılacak olan hafızlık çalışmasını uygun bulmadıkları görülmektedir. Nitekim ilgili soruya sadece 1 öğrencinin (K-15) “Evet” cevabı vermesi câlib-i dikkattir. Diğer öğrencilerden 6 tanesi (K-1, K-6, K-7, K-10, K-11, K-13) “Kısmen Evet” cevabını verirken 13 öğrenci ise “Hayır” diyerek diğer derslerle (örgün eğitimle) birlikte yapılacak olan hafızlık projesine sıcak bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler, bu meselede düşündüklerini açık uçlu (nitel) özellikteki soru-18’de dile getirdiklerinden, gerekçelere dair detaylı açıklamalara orada yer verilecektir. Ancak çoktan seçmeli (nicel) özellikte olmasına rağmen bu sorunun yanına bir öğrencinin yazdığı not, “hayır” diyenlerin bakış açısını özetler niteliktedir:

K-12'nin örgün eğitim eşliğindeki hafızlığa "Hayır" cevabının yanına yazdığı not:

"Çünkü beraber giderken birkaç gün boşlasam bütün motivasyon gidiyor ve geri toplamak zor oluyordu."

Soru-5: Hafızlık süreci beklediğiniz gibi mi oldu?

Bu soru ile hafızlığın üstün zekâlı öğrenciler nezdinde beklenenden daha zor olup olmadığı ölçülmek istenmiştir. Bu bağlamda 3 katılımcı (K-3, K-9, K-17) "Kararsızım" cevabı verirken, 3 katılımcı ise (K-4, K-8, K-15) "Beklediğim gibiydi." cevabını işaretlemişlerdir. Katılımcıların çoğu (14 kişi) ise "Beklediğimden daha zordu." cevabını işaretlemişlerdir. Katılımcıların işaretlediği bu cevapları ve "Beklediğimden daha kolaydı." seçeneğini işaretleyen kimsenin olmamasını dikkate aldığımızda, hafızlık sürecinin öğrenciler nazarında umduklarından çok daha zorlu geçtiği görülmektedir. Bu noktada sürece dair şu gözlemimizi ifade etmemiz mümkündür: Okulda eğitim gören öğrenciler, üstün zekâlı kişiler olarak herhangi bir dersin kitabını/müfredatını çok kısa sürede kavrama özelliğine sahip oldukları için bir konudan diğerine süratlice intikal ettikleri, ilgi ve alakalarını uzun süre aynı konu/eylem üzerinde sabitlemede zorlandıkları, bir konu veya mesele üzerinde uzun süre sabit kalmaktan ve aynı eylemi her gün tekrar etmekten hoşlanmadıkları görülmüştür. Ancak hoşlanmadıkları bu yeni durumun nihai kerte de öğrencilerde sabır, azim, istikrar ve derinlemesine düşünebilme gibi yeni kazanımların oluşmasına vesile olduğu müşahade edilmiş, süreç içerisinde zorlanmalarına ve hafızlık çalışmasını nihayete erdirememelerine rağmen bu sürecin kendilerinin lehine yeni açılımlara sebep olduğu bizzat öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.¹⁸ Nitekim K-12'nin "*Hafızlık bana çalışma azmi ve çalışma sabrı kazandırdı.*" sözleri durumu özetler mahiyettedir.

Soru-6: Hafızlığa başlamadan önce hafızlığın gerekli olduğunu düşünüyor muydunuz?

Bu soru ile öğrencilerin hafızlık öncesi -eğitimde hazır bulunuşluk hali olarak ifade edilen- psikolojik durumları ölçülmek istenmiştir. Bu yönüyle soruya verilecek olan cevaplar, soru-2 ve soru-3'ün kontrol sorusu¹⁹ ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Soruya verilen cevapları incelediğimizde katılımcılardan 3 tanesi (K-2, K-17, K-20) "Hayır" cevabını verirken, 5 tanesi (K-3, K-8, K-9, K-11, K-15) "Kısmen Evet" cevabını, geri kalan 12 öğrenci ise "Evet" cevabını vermişlerdir. Bu cevaplar, öğrencilerin hafızlık eğitimine

¹⁸ Bu konuda katılımcıların detaylı görüşleri, araştırmanın 15-18 arası sorularına verilen açık uçlu cevaplar bağlamında zikredilecektir.

¹⁹ Kontrol soruları, bir ankette daha önce verilmiş cevapların doğruluğunu/tutarlılığını ölçmeye yarayan sorulardır. Detaylar için bk. Zeki Aslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, 113.

başlama noktasında genel itibariyle ön kabullerinin olduğunu ve psikolojik olarak hazır bulunuşluk düzeylerinin bulunduğunu göstermektedir.

Soru-7: Hafızlık sürecinde başarılı olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Hafızlık sürecinde hangi sonucun başarı olup olmadığı, cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Ülkemizde bu sorunun cevabı hafızlığın tamamlanıp tamamlanmamasına göre verilmekte olup toplumdaki genel algıya göre hıfzını baştan sona tamamlayamayan kişi bu konuda başarısız olarak algılanmaktadır. Böyle bir algının mevcudiyetinde cüz veya sure hafızlığı gibi kısmî hafızlık uygulamasının ülkemizde yaygın olmamasının etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak araştırmaya konu olan okulumuzda beş cüz hafızlığı, on cüz hafızlığı gibi kısmî hafızlık uygulamaları cari olduğundan, sürece dâhil olan öğrencilerin hafızlık çalışması sonunda kendilerini başarılı görüp görmedikleri; hedeflenen sonuca ulaşıp ulaşmadıklarını kendi perspektiflerinden dile getirmeleri önemlidir. Bu minvalde katılımcıların sadece 3 tanesinin (K-1, K-3, K-4) “Evet” seçeneğini işaretleyerek kendilerini başarılı olarak değerlendirdiği, 7 tanesinin (K-2, K-11, K-13, K-14, K-15, K-16, K-20) “Hayır” seçeneğini işaretlediği, geri kalan 10 öğrencinin ise “Kısmen Evet” seçeneğini işaretlediği tespit edilmiştir.

Bu sonuçları değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda öğrencilerden kendisini başarılı olarak görenlerin, hafızlığın tamamını veya yarıdan fazlasını bitiren kişiler (K-1, K-3, K-4) olduğunu görmekteyiz. Okulun, eğitim sürecinin yarısından itibaren (i) Tam Hafızlık, (ii) Yarı Hafızlık, (iii) İlk 5 cüz Hafızlığı (iv) Yüzüne Sahih Okuyuş şeklinde güncellediği hedefleri dikkate alındığında bu üç öğrencinin kendisini başarılı olarak nitelendirmesi isabetli görünmektedir. Ayrıca bu üç öğrenciden ikisinin (K-3, K-4), hafızlığı okulla nihayete eren bir sonuç olarak değil, okul sonrası da devam eden bir süreç olarak gördüğü; dolayısıyla üniversite yıllarında da hıfzını ikmal etmeye devam edeceğini belirtmesi bu sonucun tutarlılığına delalet etmektedir. Süreç sonunda kendisini “başarısız” olarak değerlendiren katılımcıların ise okulun hafızlığa dair hedeflerinden (yukarıdaki ilk üç hedef) hiçbirisini ikmal edemediği görülmektedir. Zira söz konusu katılımcıların (K-2, K-11, K-13, K-14, K-15, K-16, K-20) ezberledikleri sayfaların 50-90 aralığında olduğu; ilk 5 cüzün dahi tamamlanamadığı görülmektedir. Kendilerini “kısmen başarılı” olarak gören katılımcıların ise asgari 100 sayfa (ilk 5 cüz), azami 340 sayfa ezberleyerek okulun hafızlığa dair hedeflerinden en az bir tanesini gerçekleştirdiği görülmektedir. Mezkûr katılımcıların kendilerini hafızlığa dair toplumsal algı açısından başarısız, okulun hafızlık hedefleri açısından başarılı olarak değerlendirdiklerini söyleyebilir; “kısmen evet”

cevabının da bu açıdan tutarlı olduğu sonucuna varabiliriz. Sonuç olarak ifade edebiliriz ki, ilerleyen süreçte güncellenen hedefler perspektifinden değerlendirildiğinde okulun hafızlık projesinde kısmî bir başarının olduğu söylenebilir; ancak başlangıçtaki hedefler ve bu hedeflere muhatap olan öğrencilerin nihai keredeki algıları açısından olaya baktığımızda, hafızlık projesinde istenilen hedefe ulaşamadığı görülmektedir.

Soru-8: Size göre hafızlık sürecinde bir öğrenciyi başarılı/başarısız kılan en önemli unsur nedir?

Öğrencilerin tecrübe ettiği hafızlık sürecinin ardından kendilerine yöneltilen bu soruya verilen cevaplar, meseleye içeriden (öğrenci perspektifinden) bakma fırsatı sunacak; örgün eğitim eşliğinde hafızlık yapmak/yaptırmak isteyen kişi veya kurumlara bu konuda dikkate alınmaya değer veriler sunacaktır. Zira kanaatimize göre bu soruya verilen cevaplar, örgün eğitim eşliğinde başarılı bir hafızlık projesinin hangi paradigmalara üzerine inşa edilmesi gerektiğinin ipuçları niteliğindedir. Bu minvalde 14 öğrenci (K-3, K-4, K-5, K-6, K-8, K-9, K-10, K-11, K-13, K-14, K-15, K-16, K-17) hafızlıkta “öğrencinin yeterli zamana, motivasyona, sabır ve istikrara sahip olmasını” en önemli unsur olarak tercih etmiş, 3 öğrenci (K-1, K-2, K-20) ise “kişinin tecvit, kıraat, güzel ses, hafıza vb. yönden altyapısının olmasını” hafızlıktaki en önemli unsur olarak belirtmiştir. Öğrencilerden 1 tanesi (K-19) hafızlıkta başarıya giden yolda en önemli faktörün “hafızlık hocasının ve eğitim kurumunun tutum ve davranışları” olduğunu ifade ederken 2 öğrenci (K-12, K-18) ise yukarıda zikredilen maddelerin (A, B, C) hepsinin eşdeğerde önemli olduğunu belirtmiştir.

Bu cevaplar ve süreç içerisindeki gözlemlerimiz sonucunda ifade edebiliriz ki, okuldaki hafızlık projesinin ilerleyen yıllarda hedef küçültmesinde öğrencilerin zaman, motivasyon ve sabır noktasındaki kimi yetersizlikleri belirleyici rol oynamıştır.²⁰ Bu konuda sonuca etki eden ikinci faktör ise yüzüne, talim, tecvit ve ezber yeteneği gibi teknik altyapıdaki kimi sıkıntıların tam olarak halledilemeden hafızlık sürecinin başlatılmasıdır. Nitekim bu durum, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde soru-18 bağlamında öğrencilerin dilinden daha detaylı olarak ifade edilecektir. Hocaların tutumuna dair faktörler ise öğrenciler nazarında hafızlığı etkileyen öncelikli hususiyetlerden görülmemektedir. Bu durum, günümüzün öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının ve okul öğrencilerinin hocalarıyla sonuca etki edecek

²⁰ Okulun ilk günden itibaren öğrencilere tüm maddi/teknolojik imkanları ücretsiz ve sınırsız denilebilecek bir şekilde seferber etmesi de kanaatimizce süreci olumsuz etkilemiştir. Zira hafızlık öncesi konforlu bir hayata alışan öğrencilerin, süreç başlayınca disiplinli bir çalışma atmosferine dâhil olma noktasında sıkıntı çektikleri gözlemlenmiştir. Binaenaleyh öğrencilerde, başlangıçta rahata alışan bir nefsin, ilerleyen süreçte zühde dayalı bir hayata uyum sağlama konusunda yaşadığı zorlukların örnekleri görülmüştür.

boyutta olumsuz bir tecrübe yaşamadıkların bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Soru-9: Hafızlığa başladığınızda tecvit, kıraat/okuyuş, ses, hafıza vb. açılardan altyapınızın yeterli olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Bu soru ile hafızlık sürecine dâhil olan öğrencilerin süreç öncesi teknik/ilmî altyapı ve tilavet/okuma becerisi açısından hafızlığa hazır olup olmadıkları ölçülmek istenmiştir. Bu soruya öğrencilerden 7 tanesi (K-1, K-5, K-6, K-7, K-15, K-16, K-17) “Evet” cevabını vererek kendisinin teknik altyapı bakımından hazır hissettiği bir dönemde hafızlığa başladığını ifade ederken, 6 öğrenci (K-2, K-9, K-13, K-14, K-19, K-20) “Hayır” cevabını işaretleyip altyapısı tamamlanmadan hafızlığa başladığını belirtmiş, 7 öğrenci ise (K-3, K-4, K-8, K-10, K-11, K-12, K-18) “Kısmen Evet” cevabını tercih etmiştir. Bu cevaplar çerçevesinde ifade edecek olursak okulda tecvit, kıraat, yüzüne okuma becerisi ve ezber kabiliyeti gibi ilmî/teknik donanım ve beceri konusunda öğrencilerin azımsanmayacak bir bölümü tam hazır hale gelmeden hafızlığa başlamış ve bu durum, hafızlık projesinin hedeflenen neticeye ulaşamamasının önemli nedenlerinden birisi olmuştur. Zira tilavet altyapısı tamamlanmadan başlanılan bir hafızlık, öğrencilerde yüzmeyi tam bilmeyen bir kişinin okyanusa atılması veya şoförlük pratiği eksik olan bir kişinin otobandaki trafiğe dâhil olması gibi çeşitli sendromların ortaya çıkmasına ve hafızlık çalışmasının her gün katlanılması gereken bir fobi niteliğinde algılanmasına yol açmıştır. Böyle bir algı ise hafızlık atmosferini olumsuz etkilemiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır ki, nitelikli tilavet noktasında eksikleri olan öğrencilerin okul tarafından hafızlığa başlamalarına izin verilmesinde, onların üstün zekâ ve yetenekleriyle söz konusu açıklarını süreç içerisinde kapatabileceklerine dair beklentinin ve öğrencilerdeki hafızlığa başlamaya dair yoğun istek ve motivasyonun etkisi büyük olmuştur. Tüm bu hususları göz önünde bulunduran okul yönetimi, öğrencilerin heveslerinin kırılmaması adına hafızlığa hep birlikte başlama kararını almış; ancak sürecin sonunda böyle bir kararın isabetli olmadığı eğitimin tüm paydaşlarınca anlaşılmıştır.

Soru-10: Hafızlık sürecinde kendinizi yeterli motivasyona, sabra ve istikrara sahip bir kişi olarak nitelendirebiliyor musunuz?

Hafızlığın sürdürülebilir olmasında motivasyon, sabır ve istikrar gibi duygusal/psikolojik altyapının sağlam olmasının önemi izahtan vareste bir durumdur. Bu sebeple yukarıdaki soru ile öğrencilerin -duygusal zekâ (EQ) diye de vasıflandırılan- duygu durumlarının ölçülmesi hedeflenmiştir. Zira hafızlığın başarı ile tamamlanabilmesinde ve daha sonraki süreçlerde muhafaza edilebilmesinde kişinin motivasyonu yüksek, sebat ve istikrar ehli

bir karaktere sahip olması önemlidir. Bu açıdan, katılımcıların yukarıdaki soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde onların hafızlık sürecinde istikrar ve motivasyon problemi yaşadıkları görülmektedir. Zira yukarıdaki soruya “Evet” cevabı veren öğrenci sayısı 6 olup (K-1, K-4, K-5, K-6, K-10, K-20) geri kalan öğrencilerin süreç esnasında kısmî ya da büyük ölçekli motivasyon kaybı yaşadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim 3 öğrenci (K-11, K-15, K-17) “Hayır” seçeneğini, 10 öğrenci (K-2, K-3, K-7, K-8, K-9, K-12, K-13, K-16, K-18, K-19) “Kısmen Evet/Hayır” seçeneğini 1 öğrenci (K-14) ise “Kararsızım” seçeneğini işaretleyerek bu noktada yaşadıkları gelgitlere dikkat çekmişlerdir.

Bu cevaplar göstermektedir ki, öğrencilerin birçoğunda hafızlık sürecinde istikrar ve sebat noktasında zafiyet belirtileri ortaya çıkmış, bu durum da onların motivasyonlarına ve hafızlıkta istenen neticeye ulaşmalarına ket vurmuştur. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz gibi üstün zekâ/yetenek sahibi olan bu öğrenciler, sair derslere ait problemleri süratlice çözüme kavuşturdukları için uzun süre çalışmayı gerektiren bir durumla ilk defa karşılaşmış oldular. Dolayısıyla, hafızlık gibi üstün zekâdan ziyade azim ve istikrar gerektiren bir eylemle her gün yüz yüze olmaları, onların bu yeni duruma adapte olma noktasında bazı zorluklar yaşamalarına sebep olmuştur. Kimisi bu yeni duruma kısa bir zaman içerisinde adapte olup hafızlıkta mesafe kaydederken kimisinde ise bu yeni durum moral bozukluğuna ve uzun bir süre özgüven ve motivasyon kaybına yol açmış, bu durum da zaman kaybına yol açarak hafızlıkta istenen neticenin tam olarak elde edilememesine neden olmuştur. Zira ehlinin malumudur ki hafızlıkta yitirilen zaman, kartopunun çığa dönüşmesi gibi sayfa sayıları arttıkça haslamadaki problemler yüzünden yükün daha da ağırlaşmasına sebebiyet vermektedir.

Soru-11: Hafızlık sürecinde hocanızın/hocalarınızın tutum ve davranışlarını olumlu buluyor musunuz?

Hafızlık uzun soluklu bir faaliyet olduğu için süreç boyunca kimi öğrencilerin sabırları tükenebilmekte, süreci tamamlama konusunda umutları azalarak motivasyonları düşebilmektedir. Bu noktada eğitimcilerin devreye girerek mezkûr öğrencileri motive etmesi, destekleyici ve kolaylaştırıcı yöntemler geliştirmesi son derece önemlidir. Yukarıdaki soru ile öğretmenlerin hafızlık sürecindeki rollerinin, sürece dâhil olan öğrenciler perspektifinden ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu soruya öğrencilerin 10 tanesi (K-2, K-6, K-7, K-8, K-10, K-11, K-12, K-13, K-14, K-20) “Evet”, 6 tanesi (K-1, K-3, K-4, K-15, K-17, K-18) “Kısmen Evet”, 3 tanesi (K-5, K-9, K-16) “Hayır”, 1 tanesi (K-19) ise “Kararsızım” cevabını vermiştir. Bu cevaplara dayanarak, okulda hafızlık projesinde görev alan hocaların sürecin sonu-

cunu etkileyecek olumsuz tutum içerisinde bulunmadıklarını ifade edebiliriz. Ancak “Kısmen Evet” cevabını işaretleyen öğrencilerin sayısına ve kendi gözlemlerimize binaen kimi hocaların, hafızlıkta belirlenen hedeflere ulaşmada zorluk yaşayan öğrencilere stratejik, pedagojik ve destekleyici bir yaklaşım sergileme noktasında yetersiz kaldıklarını ifade etmemiz mümkündür. Zira ehlinin malumudur ki hafızlık hocalığı, sadece dersini hazırlayan öğrencilerin ezber sayfalarını dinlemekten ibaret değildir. Bilakis hocanın asıl misyonu, uzun bir maraton koşusu niteliğinde olan hafızlık sürecini öğrencilerine kolaylaştırmaktır. Bunu sağlamanın yolu ise ezber yapma azim, irade ve yönteminde eksikleri olduğu için dersini hazırlamakta zorlanan öğrencilere, çeşitli strateji, yöntem ve tekniklerle zamanında ders verme disiplini kazandırmak; öğrencilerin bu davranışı bir alışkanlık haline getirmesine yardımcı olmaktadır.²¹

Soru-12: Hafızlık süresince velilerinizin bu sürece yeterince destek olduğunu düşünüyor musunuz?

Soru-11’de zikredilen gerekçelerden hareketle bu soruda da genelde eğitimin, özelde ise hafızlığın önemli paydaşlarından olan velilerin hafızlık sürecindeki tutumları sorgulanmış ve öğrencilerden bu konudaki kanaatlerini ifade etmeleri istenmiştir. 1 öğrencinin (K-16) “Kararsızım”, 1 öğrencinin (K-15) “Hayır” seçeneğini işaretlediği bu soruya 4 öğrenci (K-9, K-11, K-19, K-20) “Kısmen Evet”, geri kalan 14 öğrenci ise “Evet” cevabı vermiştir. Bu sonuçlara bakıldığında öğrencilerin çoğunun hafızlık sürecinde veli desteği noktasında bir problem yaşamadığı görülmektedir.

Soru-13: Hafızlık sürecine dâhil olduktan sonra (bugün itibariyle) sizin için hafızlığın gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?

Soru-14: Hafızlık sürecini okul sonrasında da devam ettirmeyi düşünüyor musunuz?

Yukarıdaki iki soru, hafızlık projesine dâhil olduktan sonra öğrencilerin hafızlığa dair bakış açılarında bir farklılığın oluşup oluşmadığını, onların hafızlığı sezonluk mu yoksa ömürlük mü bir faaliyet olarak gördüklerini ölçmeyi hedeflemektedir. Zira verilen cevaplar, hafızlığın öğrencilerin na-

²¹ Öğrencilerin düzenli ders vermeyi alışkanlık haline getirmesi için bir süreliğine “Örnek Ezber Çalışma Sayfaları” oluşturulabilir. Bu minvalde öğrencinin ezberleyeceği sayfa bir fotokopi halinde kendisine verilir. Fotokopide sayfanın tamamı iki veya üç bölüme ayrılmış olarak farklı renklerle gösterilir. Sayfanın yanındaki boşlukta ise her bir bölüm için içerisinde o bölümün kaç dakikada ezberlendiğine dair bir kutu yer alır. Öğrenci her bir bölümü bitirdiğinde ilgili kutucuklara kaç dakikada bitirdiğini dakika olarak yazar. Son olarak da sayfayı baştan sona tekrar ederek bölümler arası irtibatı sağlamlaştırır. Bu yöntemle, bölümlere ayrıldığı için sayfa daha kolay ezberlenmiş, yandaki kutucuklara ezber süresi yazıldığı için de sayfayı daha kısa sürede ezberleme gayreti günden güne artmış olacaktır. Bu fotokopilerin her gün ders verildikçe 100 üzerinden notlandırılarak bir dosyada saklanması ve ay sonunda öğrenciye “Aylık Performans Çizelgesi” şeklinde geri bildirimde bulunulması, onun hem performansını artırmasına hem de ezber alışkanlığını bir mekeke haline getirmesine yardımcı olacaktır.

zarında belirli bir zaman, mekân veya meslek ile sınırlı bir eylem/kazanım olup olmadığının belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Bu minvalde sadece 2 öğrencinin (K-11, K-20) “Hayır”, 1 öğrencinin (K-14) “Kararsızım” seçeneğini işaretlediği soru-13’e; 5 öğrenci (K-3, K-9, K-15, K-18, K-19) “Kısmen Evet”, 12 öğrenci ise “Evet”, diye cevap vermiştir. Soru-14’e verilen cevaplar incelendiğinde ise 5 öğrencinin (K-3, K-10, K-11, K-17, K-20) “Hayır”, 3 öğrencinin (K-7, K-14, K-16) “Kararsızım”, 6 öğrencinin (K-2, K-5, K-6, K-9, K-18, K-19) “Kısmen Evet”, 6 öğrencinin (K-1, K-4, K-8, K-12, K-13, K-15) ise “Evet” cevabını işaretlediği görülmüştür.

Bu tercihler ve süreç sonundaki gözlemlerimiz çerçevesinde öğrencilerin çoğunun hafızlık deneyiminden pişman olmadıklarını ve imkân buldukları takdirde bu süreci itmam etme niyeti taşıdıklarını ifade etmemiz mümkündür. Bu durumun, en az hafızlığı tamamlamak kadar belki de ondan çok daha kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Zira “Müminin niyeti amelinden hayırlıdır”²² hadisi gereğince bir kişinin hafız olup olmamasından ziyade hafızlığa ve bu süreçte yaşadıklarına dair kalbinde taşıdığı muhabbetin daimî olmasının çok daha değerli olduğunu düşünüyoruz. Bu açıdan bakıldığında öğrencilerinin çoğunun ilahiyat dışında bir üniversite tercihinde bulunduğu bu okulun -hafızlığa dair başlangıçtaki hedeflerine rakamsal anlamda ulaşmasa bile- çok kıymetli bir hizmet icra ettiğini söyleyebiliriz. Zira örgün eğitimin yoğun programı eşliğinde sürdürmeye çalıştıkları hafızlık projesinin akabinde -üstelik bu projede istenen sonucu alamamalarına rağmen- öğrencilerin yarından fazlasının sürecin sonunda hafız olmanın gerekli olduğu kanaatini taşıyor olmaları ve mezuniyet sonrasında da hıfzını geliştirme niyeti taşıyor olmaları, okul açısından önemli bir misyonunun başarıyla yerine getirildiğini göstermektedir. Bunda Akaid, Kelam, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve İslam Tarihi gibi İslamî ilimlere dair verilen eğitimin başarılı olmasının ve öğrencilerin örgün eğitim eşliğinde tam hafız olma idealini gerçekleştirmede zorlandığını gören okul yönetiminin süreç içerisinde yaptığı istişareler sonucu hedefte güncelleme yaparak alternatifli kısmî hafızlık modeline geçmesinin etkili olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Soru-15: Sizin için hafızlık ne anlam ifade ediyor? Önemli ve gerekli mi, neden?

Soru-13’ün kontrol sorusu ve tamamlayıcısı olan bu soru, açık uçlu ve nitel özellikte olup burada öğrencilerin 4 yıllık hıfz deneyimlerinin ardından hafızlığa dair algılarını kendi cümleleri ile ifade etmeleri istenmiştir.

²² Ebü'l-Kasım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, nşr. Hamdi Abdülmecid es-Selefi (Beyrut: y.y., 1405/1985), 6/185-186.

Bu bağlamda öğrenciler hafızlığı şu cümlelerle tavsif etmişlerdir: “Kur’anın korunması ve cennete gitmek için gerekli olan bir faaliyet.” (K-20) “Özellikle dinî alanda ön planda olanlar için gerekli bir kazanım.” (K-18), “Dini ve Kur’anı daha iyi anlama, anlatma ve yaşamının önemli bir vesilesi.” (K-16, K-17, K-10, K-8, K-7, K-3), “Allah’ın sözlerine verilen değer’in göstergesi.” (K-1, K-15), “Kur’anı önce hafızada sonra kalpte yaşamak.” (K-13), “Bazı İslami değerlerin oturması için önemli.” (K-9), “İnsana manevi yönden çok şey katıyor.” (K-5), “Önemli ama yapılması ve korunması zor bir eylem olduğu için herkese gerekli değil.” (K-3, K-9, K-14, K-20).

Yukarıda özet olarak ifade edilen cümlelere ilaveten, hafızlığın kendileri için ne anlam ifade ettiğine dair daha ayrıntılı ve dikkat çekici bir üslup ile dile getirilen şu beş cevabı yine öğrencilerin dilinden aktarmak faydalı olacaktır:

K-2: “Hafızlık bir Müslümanın olmazsa olmazlarından olmalı. Çünkü hayatta her gördüğümüz şeyin Kur’an’da bir karşılığı olduğunu görmek, insanın inancını daha da güçlendirdiğinden önemli ve gerekli olduğunu görüyorum.”

K-4: “Hafızlık, bir Müslümanın dinini çok iyi tanımasını sağlar ve sağlam bir iman oluşturur. Herhangi bir sıkıntı ve zorlukta insanın aklına gelen bir ayet, kişiyi çok dirayetli kıyor. Yanlış bir işe yöneleceği zaman, ezberlediği ayetler hürmetine vazgeçiyor.”

K-6: “Hafızlık, bitiremse dahi her Müslümanın belli bir derecede yapması gereken bir şey.”

K-12: “Benim için hafızlık, sadece sayfaları üstünkörü ezberlemek değil. Bilakis Kur’an’da anlatılanları özümsemek ve bunu hayatımıza yansıtmaktır. Kur’anı ezberleyip özümsemek, İslam’ı ve Allah’ı anlama açısından çok önemlidir.”

K-15: “Benim için hafızlık, Allah’ın sözlerine verilen değer’in bir göstergesidir. İnsanın içindekini açığa çıkarır. Karakterinin oturmasına yardımcı olur.”²³

Soru-16: Size göre eğitim gördüğünüz okulda vb. okullarda okuyan bir öğrenci aynı zamanda hafız olmalı mı, neden?

Bu soru, soru-4’ün ve 15’in kontrol sorusu ve tamamlayıcısı niteliğinde olup öğrencilerin nazarında hafızlığın belirli kişilere ait bir eylem mi, yoksa kabiliyeti olan herkesi ilgilendiren bir zorunluluk mu olup olmadığını ölçmek amacıyla yönlendirilmiştir. Ayrıca verilen cevapları bu ve benzeri

²³ Öğrencilerin çoğunun hafızlığı tamamlayamamalarına rağmen onun hakkında bu şekilde pozitif duygular beslemelerinde, süreç başladığında yaşadıkları zorluğu gören okul yönetiminin işi “tadında” bırakmasının etkisi olduğu kanaatindeyiz. Zira geçmişte olduğu gibi bazı zorlamalarla süreç devam ettirilseydi, söz konusu öğrencilerin genelde Kur’an’a özelde ise hafızlığa dair negatif yaklaşım içerisinde olmaları söz konusu olabilirdi.

projelerde yer alacak olan eğitimin tüm paydaşlarına katkı sağlayacak deneyimler olarak görmek mümkündür. Bu minvalde yukarıdaki soruya 6 öğrenci (K-1, K-2, K-3, K-6, K-7, K-18) olumlu yanıt vererek bu tür proje okullarda örgün eğitimle beraber hafızlık yaptırılmasının gerekli olduğu kanaatini ifade etmişlerdir. Bu kanaatlerini ifade eden öğrencilerin bir kısmı gerekçelerini ise şöyle dile getirmişlerdir:

K-1: *“Evet. Hafız olan kişi Kur’an’daki ayetleri ezberler ve öğrenir. Okulda ise gören kişi için kâinatın ayetleri öğretilir. İnsanın dünyaya geliş amacını düşündüğümüzde onun bu ikisine de sarılması gerektiğini görüyoruz.”*

K-6: *“Bu tarz kurumlarda örgün eğitim ile hafızlığı beraber yürütmek çok zor olsa da yazları hafızlık, kışları örgün eğitim ve haslama şeklinde bir sistemle yürütülebileceğini düşünüyorum.”*

K-7: *“Bence İslam dünyasına yol göstermek için yetiştirilen bir öğrenci hafız olmalıdır.”²⁴*

K-18: *“Olmalı. Gerek hafızlığın maneviyatı gerekse tahsilde sağladığı kolaylık sebebiyle düzgün ve istikrarlı bir sistem dâhilinde olmalı.”*

Yukarıda bu tür proje okullarda hafızlığın gereklilik olduğu görüşüne mukabil, geri kalan 14 öğrenci ise hafızlığın önemini ikrar etmekle birlikte *“bireysel farklılıklar”* (K-4), *“örgün eğitim eşliğinde hafızlığın zor olması”* (K-5), *“kişisel tercihe ve altyapının sağlamlığına bağlı olması”* (K-8, K-15, K-16, K-17, K-19), *“zorlamanın başarı getirmeyeceği”* (K-10) ve *“hafızlığa bir zorunluluk gibi bakılamayacağı”* (K-14) gibi gerekçeler ileri sürerek hafızlığın her öğrenci için geçerli bir okul projesi olmak yerine kişisel tercihlere bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu cevaplardan bazılarını öğrencilerin dilinden zikretmeyi uygun görüyoruz:

K-9: *“Hafız olmasının şart olduğunu düşünmüyorum. Salih bir müslüman, hakkaniyetli bir insan olarak yetiştirilmesi yeterli.”*

K-12: *“Bence hafızlık yapmak isteyen biri için Türk eğitim sistemi ağır olduğundan beraber yapmak çok zor. O yüzden okulu dondurup hafızlığı yapıp okul zamanında tekrar etmek bence daha mantıklı.”*

K-13: *“İslami ilimler üzerine tahsil yapacak birisi (hafız) olmalı. Yapamayacak olan (diğer) kişilere ise 30. cüz, Yasin vb. yerler ezberletilmeli ve gerekli kıraat ilmi verilmeli. Bunun üzerine isteği veya kabiliyeti varsa hafız olmalı.”*

K-20: *“Bence dinini tam bilmesi yeterli.”*

Bu iki farklı yaklaşıma dair cevapları zikrettikten sonra özetle ifade edebiliriz ki, öğrencilerin çoğu bu tür proje okullarında hafızlığın bir zorunlu-

²⁴ Burada katılımcı (öğrenci) bu okulun ve bu tür proje okulların, geleceğin liderlerini yetiştirme amacına vurgu yapıyor.

luk olmaması gerektiği; istek/motivasyon, altyapı, kıraat, hafıza vb. özelliklere sahip olan öğrencilerin kişisel tercihlerine bırakılmasının daha doğru olacağı kanaatindedirler.

Soru-17: Okulda hafızlık eğitiminde başarılı öğrenci ya da öğrenciler var mı? Varsa bu başarının altında yatan neden size göre nedir?

Soru-8'in tamamlayıcısı ve sağlaması niteliğinde olan bu soruda okulun hafızlık projesinde başarılı olan ve sürecin sonunda tam hafız veya yarım hafız olan öğrencilerin bu başarısının arkasında yatan nedenlerin öğrenci perspektifinden tespiti hedeflenmiştir. Bu minvalde hafızlık projesinde başarı gösteren öğrenci/öğrencilerin bu başarısındaki en önemli unsurlar katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Sabır ve azim” (K-3, K-7), “Motivasyon, sabır ve gayret” (K-4), “Disiplin, azim ve kararlılık” (K-5, K-15, K-16), “İstikrarlı ve istekli olmaları” (K-8), “Bireysel azim ve çaba” (K-9, K-18), “İstek ve sıkı çalışma” (K-10), “Ezber yeteneği” (K-11), “Altyapılarının iyi olması” (K-13), “Hafızlığa normalden daha fazla vakit ayırıp ekstra çaba göstermeleri” (K-14), “Çok çalışmaları” (K-17), “Motivasyon ve hafıza” (K-19), “Altyapı ve Allah vergisi yetenek” (K-20).²⁵

Yukarıdaki cevaplara göre öğrenciler, hafızlıkta bireysel çalışma programına sahip olmanın önemli olduğu; bunun da azim, gayret, motivasyon, sabır ve yetenek gibi yine bireysel özellikler tarafından desteklendiğinde ancak hafızlıkta başarıya ulaşmanın mümkün olduğu kanaatindedirler. Bu cevaplar aynı zamanda okulun başlangıçtaki hafızlık hedefine ulaşamamasında öğrencilerin bireysel gayret ve motivasyon eksikliğinin belirleyici bir neden olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim öğrencilerin bu soru (soru-17) kapsamındaki değerlendirmeleri bu realiteyi desteklemektedir. Bu realiteden ve tecrübeden hareketle ifade edebiliriz ki, örgün eğitim eşliğinde hafızlık projesi uygulayacak olan okulların öğrenci seçiminde sadece üstün zekâlı olma kriterini ölçü almamaları; öğrencilerin aynı zamanda hafıza, motivasyon, sabır ve dayanıklılık gibi yönlerden de değerlendirilebileceği parametrelerin işlevsel hale getirilmesi elzemdir. Zira yedi yıllık gözlemimizin sonucunda ulaştığımız kanaat şudur ki, hafızlıkta üstün zekâlı olmaktan ziyade azimli, gayretli ve istikrarlı olmanın belirleyici rolü çok daha fazladır. Nitekim okulda hafızlık projesinde başarılı olan kişilerin bu başarısının altında yatan nedene dair öğrencilerin verdikleri cevaplar, bu gözlemimizi destekler nitelikte olup bu cevaplardan

²⁵ Bu cevapları veren öğrencilerin üstün zekâlı olmaları onların hafızlık için yeterli altyapıya sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Zira çalışmamızın çeşitli yerlerinde de değinildiği gibi süreç içerisinde de görülmüştür ki, hafızlık sadece üstün zekâ ile tamamlanabilecek bir olgu değildir. Bunların dışında azim, sabır, hazır bulunuşluk hali, psikolojik durum, diğer meşguliyetlerin yoğunluk derecesi ve çevresel faktörler gibi birçok etkenin de belirleyici olduğu bir süreçtir.

en dikkat çekici olanlarını zikretmenin meselenin vuzuha kavuşması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz:

K-6: “Tek kelimeyle ‘irade’. Hafızlık yaptığım süre boyunca benden daha disiplinli çalışan ve hafızlık anlamında benden daha üst noktalarda bulunan arkadaşlarımda gördüğüm ve bende onlar kadar olmayan en önemli şey irade ve adanmışlıktı.”

K-12: “Okulumuzda (hafızlıkta başarılı olanlar) var. Çünkü biz nefsimizi onlar kadar alt edemedik.”

Soru-18: Eğitim gördüğünüz okul ve hafızlık müessesesi (okulla birlikte hafızlık projesi) hakkında eklemek istedikleriniz?

Araştırmamızdaki sorulara ilaveten, öğrencilerin nazarında hafızlığa dair ön plana çıkan hususların tespiti için yöneltilen bu soruda katılımcılar, örgün eğitim eşliğinde yapılacak olan hafızlık projelerine dair dikkate alınması gereken son derece önemli cevaplar serdetmişlerdir. Bu cevaplar öğrencilerin tamamen kendi düşüncelerini açıkça yazdıkları nitel bir değerlendirme kapsamında olduğu için hem hafızlık sürecinin artı ve eksi yönlerini yansıtması hem de araştırmada verilen cevapların derli toplu bir yansıtıcısı olması açısından son derece önemlidir. Bu önem sebebiyle katılımcıların bu soru kapsamında serdettikleri cevapları, sürecin özeti niteliğinde oldukları için tek tek zikredilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

K-1: “Beş cüzlik sistemi değerli buluyorum. Bu sistemde yazın beş cüz ezberlenir ve kışın derslerle birlikte has yapılır. Bu noktada en önemli şeylerin şunlar olduğunu düşünüyorum: 1) Başlamadan önce ciddi bir ön hazırlık. 2) Yazın ezber dönemini iyi planlamak. 3) Kışın dersler öncesi sabah vaktini veya akşam yatmadan önceki vakitleri iyi değerlendirmek. Bizim uyguladığımız 5 cüzlik sistemde ve hocalarımızın bize yaklaşımı konusunda herhangi bir sıkıntı görmüyorum. Ancak hafızlık öncesi hazırlık sürecinde ve derslerle birlikte (kışın) has yapma konusunda eksikler olduğunu ve bunun birçok kişinin başarısızlığına sebep olduğunu düşünüyorum.”

K-2: “Hafızlık öncesi yüziine okumanın iyice geliştirildikten sonra öğrencinin hafızlığa başlatılması gerektiğini düşünüyorum. Bu en azından benim için böyle olmadı ve çok zorlandım.”

K-3: “Projede eksiklikler vardı elbette. Mesela sadece yazın yaparak hafız olunabileceği riskli bir hedefti. Çünkü insan belki ezberleyebilir ama onları yazdan yaza sağlam tutmak çok zor.”

K-4: “Başarısız olma sebepleri: 1) Yanlış sistem. 2) Yetersiz hazırlık süreci. 3) Bir anlık heves ile herkesin (birlikte) hafızlığa başlaması. 4) Sadece yazın yapılması sebebiyle gereken yoğunlaşmanın oluşmaması. 5) Yazın vaktin bir

iki ay ile kısıtlı olması. Kışın yoğun program nedeniyle (yazın ezberlenen) sayfaların paslanması.”

K-5: “Örgün eğitimle hafızlık beraber gitmiyor. Çok sıkı, nazik bir takip ve sabır istiyor.”

K-6: “Bizim okulumuzda birçok öğrenci daha yüzüne okumasını geliştirmeden hafızlığa başladığı için kısa zamanda pes etmeler ve altına girdiği taşı kaldıramayanlar oldu. Bunlar yapılmadan hafızlığa başlatılmamızı bir eksiklik olarak görüyorum.”

K-7: “Benim düşünceme göre okulun hafızlık programındaki en büyük eksiklik, plan olmayışıdır. Her şeyin belirli bir altyapı ile başlayıp devam etmesi en güzel olurdu.”

K-8: “Çoğu kişiyi altyapı olarak hazırlayamadan başlamak çok zaman kaybettirdi.”

K-9: “Öğrencilerin yazlarını ellerinden alarak onlara hafızlık yaptırmak onları birçok şeyden mahrum ediyor. Bunun yerine ‘okulla birlikte hafızlık projesi’ düşünülüyorsa örgün eğitime kanaatimce 6-9 ay kadar ara verilip yoğunlaştırılmış bir hafızlık programıyla öğrencilere hafızlık yaptırılabilir.”

K-10: “Bence okulla birlikte yapılması istisnasız herkese şart koşulması yerine, isteyenlere daha mantıklı olurdu.”

K-11: “Kesinlikle istemeyen bir kişi hafızlığa başlamamalı. Akademik eğitimle birlikte yapılacaksa çok iyi program yapılmalı.”

K-12: “Fikir güzeldi fakat altyapı olmadan ‘hiçbirinin birbirinin farkını yok’ gibi bir anlayış olmamalı.”

K-13: “Okul ve hafızlığı beraber götürebilmek için çok planlı ve programlı olmak gerekiyor. Aksi taktirde kartopu etkisi yapıp çığa dönüşüyor.”

K-14: “Daha düzgün bir programlamayla çok daha başarılı olabilirdik.”

K-15: “Bizim okulumuzda hafızlık sadece yazları yapılan, beyni formatlamaya yardımcı bir araç olarak görüldü. Okul hafızlığa yeterince kafa yorup gereken ciddiyeti vermedi. Her ne kadar özel hocalar derslerimize girmiş olsa bile.”

K-16: “Öğrenci yeterli donanıma sahip olmadan başlarsa motivasyonu kırılır ve soğur.”

K-17: “Örgün eğitime ara vermeleri gerekiyor, yoksa çok zor oluyor.”

K-18: “Bence asla beraber yürütmemeliydik. Hafızlık yoğun bir uğraş, mesai gerektiren zor bir iş. Sadece yazları odaklanmak, bireysel çabası isteğinden düşük olan benim gibiler için hafızlığı daha da zorlaştırdı. Başta 1/2 sene sadece hafızlığa verilmeliydi. 12. Sınıfa geçince şunu fark ettim; biz senelerimizi çok yanlış sarf etmişiz. Hafızlık da bu tasarrufa kurban gitmiş oldu maalesef.”

K-19: “Okulumuzda yapılan hafızlık projesi tam manasıyla yeterli olmadı. Çünkü yaptığımız hafızlığı sadece yaz tatili döneminde birkaç ay yaptık. Bu (sürenin kısa olması) motivasyonumuzun bozulmasına sebep oldu. Ek olarak; öğrencilerin kıraati iyi olmamasına rağmen direkt hafızlığa başlatıldık. Bu durumun idareyi ve öğrencileri yeterince üzdüğünü düşünüyorum.”

K-20: “Daha iyi olabilirdi...”

Bu cevaplar, okulun hafızlık projesinin öğrenciler nezdinde istenen başarıya ulaşamadığı şeklinde değerlendirildiğini göstermektedir. Sonuç kısmında daha detaylı olarak ifade edileceği için yukarıdaki cevaplarda başarısızlığa dair ön plana çıkan unsurları; öğrencilerin bir kısmının altyapısının yeterli olmamasına rağmen hafızlığa başlatılması, yazın hafızlığa (ham sayfa ezberine) ayrılan sürenin yetersiz olması, kışın yaz dönemi ezberlenen sayfaların sağlamaştırılmasında düzenli bir takibatın yapılamaması, örgün eğitimin yoğunluğu ve tüm bu süreçleri iyi planlayamamak şeklinde özetlemek mümkündür. Bu cevapların neticesinde öğrencilerden hafızlıklarını tamamlayamayanların bile bu deneyimden pişman olmadıkları ancak planlamadaki aksaklıklar ve programdaki hafızlık dışı yoğunluklardan şikayetçi oldukları görülmüştür. Bu durumun, benzer projelerin planlanmasında ve akademik çalışmaların yapılmasında yöneticilere ve araştırmacılara önemli katkılar sunacağı kanaatindeyiz.²⁶

SONUÇ VE ÖNERİLER

2014-2015 eğitim öğretim yılında, geleceğin İslam alimlerini ve bilim adamlarını yetiştirmek üzere kurulan ve üstün zekâlı öğrencilerden oluşan İlk Emir Koleji, örgün eğitim eşliğinde hafızlık projesini eğitiminin temel paradigmalarından biri olarak belirlemiş ve bu idealini kendisini tercih eden öğrencileriyle ve onların velileriyle işin başında paylaşmıştır. 2020-2021 eğitim öğretim döneminin sonunda yedi yıl süren yoğun bir eğitimin ardından gerek fennî ilimler gerekse dini ilimler alanında birçok hedefine ulaştığı görülen okulun hafızlık projesi ise başlangıçta hedeflediği gibi neticelenmemiştir. Öğrencilerine bilinç/şuur, ideal/gaye ve Kur’an muhabbeti kazandırmada son derece başarılı bir eğitim sunan ve bu yönüyle onların “ehlü’l-Kur’an” olmaları konusunda başarılı bir performans sergileyen mezkûr okulun, öğrencilerin “hâfızu’l-Kur’an” olmaları hususunda başlangıçta ortaya koyduğu ideali tam anlamıyla gerçekleştirmediği; dolayısıyla

²⁶ Hafızlar üzerinde yapılacak benzer araştırmalarda şu akademik çalışmalardan da yararlanılabilir: Abdullah Emin Çimen, *Hafızlık Tarihi ve Türkiye’de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*, (İstanbul: Dijital Baskı, 2010), 57-113; Cemil Osmanoğlu - Ferda Aslan, “Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2019), 175-232.

süreç içerisinde revizyona gittiği görülmüştür. Bu revizyon sonunda, başlangıçta tüm öğrenciler için belirlenen tam hafız olma idealinden vazgeçilmiş; bunun yerine kısmî hafızlık uygulamasına geçilmiştir. Binaenaleyh, süreç sonunda sadece bir öğrenci tam hafız olurken, diğerleri 50 sayfa ile 400 sayfa arasında (beş cüz, on cüz, on beş cüz gibi) değişen oranlarda ezber yapmışlardır.

Yedi yıllık gözlemimize ve bu araştırmada detaylarını paylaştığımız bulgulara göre hafızlık projesinin okulun bidayetinde belirlenen neticeye ulaşmamasında; (i) okulun hafızlık hedefine uygun öğrenci seçimi, (ii) hafızlık öncesi süreç, (iii) hafızlık sürecinin programlanması gibi üç temel alanda yetersizliklerin olduğu görülmektedir. Ulaştığımız bulgulardan hareketle ifade edebiliriz ki, örgün eğitim eşliğinde hafızlık projesini hayata geçirmek isteyen eğitim kurumlarının öncelikle öğrenci seçiminde isabetli kararlar vermeyi öncelemeleri gerekmektedir. Zira ne kadar zeki ve kabiliyetli olsalar da okulun hedefleriyle örtüşen karaktere sahip olmayan öğrenciler, eksik/yanlış kumaştan elbise yapmaya çalışmak gibi sürecin hem kendileri hem de okul yönetimi açısından içinden çıkılmaz bir hale gelmesine sebep teşkil etmektedirler. Bunun için evveleminde öğrenci seçimi yapılırken onların akademik zekâlarını (IQ) ölçen testlerin yanında duygusal zekâlarını (EQ) ölçen testlerin de uygulanması ve içinde hafızlık konusunda uzman hocaların da bulunduğu bir eğitim komisyonu tarafından öğrencilerin mülakata tabi tutulmaları yerinde bir uygulama olacaktır. Nitekim çeşitli zekâ testlerinden geçmeyi ve üstün zekâlı olmayı hafızlık projesi için yeterli görmenin yanlışlığı bu çalışmaya konu teşkil eden okuldaki gözlemlerimiz ve mezkûr okulda yedi yıl boyunca eğitim gören öğrencilerin deneyimleri sonucu ortaya çıkmıştır. Projeye uygun öğrencilerin isabetli bir şekilde belirlenmesinin ardından yapılacak olan ikinci işlem, doğru hoca seçimidir. Böyle bir projede yer alacak olan hocaların ise idealist, alanında yetkin/donanımlı (fem-i muhsin), pedagojik yaklaşıma sahip olan; Kur'anî değerleri sadece tebliğ etmekle kalmayıp aynı zamanda temsil etme makamında olan kişilerden seçilmesi önemlidir. Zira aksi bir durum, orijinal ve kaliteli bir kumaşın güzel bir elbiseye dönüşmek yerine, yetersiz bir terzi eliyle heder edilmesi gibi bir sonucu doğuracaktır. Örgün eğitim eşliğinde yürütülecek olan hafızlık projesinde yerine getirilmesi gereken üçüncü adım, hafızlık öncesi sürecin hakkının verilmesidir. Bu bağlamda önce tashih-i huruf, teorik tecvit, yüzüne ve talim eğitiminin, sonra da belirli dua ve surelerin ezberlenmesi gibi aşamaların katedilmesi gerekir. Öğrencilerin tecvit kurallarına uygun akıcı bir yüzüne okuyuşun mümessili ve sahih bir tilavetin uygulayıcısı haline gelmeleri, bu aşamanın hakkının verildiğinin; artık

hafızlığa başlamaya namzet bir okuyucu haline geldiklerinin göstergesidir. Bu aşamadan sonra atılacak olan dördüncü adım, hafızlık sürecinin çok iyi planlanması; öğrencilerin görüşlerinin de alındığı hem genel hem de bireysel planlar yapılarak onların her dönem bu plana ne oranda sadık kaldıklarının takip edilmesidir. Zira hafızlık gibi tek başına dahi yoğun gayret gerektiren uzun soluklu bir faaliyetin örgün eğitimin ağırlığı altında ezilmemesi için kısa, orta ve uzun vadeli dakik bir planlamanın yapılması ve bu planlamanın istikrarlı bir şekilde takip edilmesi elzemdir. Bu bağlamda örgün eğitim eşliğinde yapılacak hafızlık çalışması için şu iki yöntem takip edilebilir: (i) Altyapı ve motivasyon bakımından hazır hale gelen öğrencilerin yazın ham sayfa ezberleyip kışın ise bu sayfaların tekrarını yapmalarını sağlamak ve tüm bunların disiplinli-düzenli bir şekilde takibinin yapılmasını sağlamak. Bu usulün icra edilmesinde 5+5+5+5+5+5 cüz sisteminin uygulanması yararlı olacaktır. Bu sistemde birinci cüzün son sayfasından ezberlenmeye başlanır ve beş gün sonra beşinci cüzün son sayfasına gelince tekrar başa (birinci cüze) dönülür. Bu şekilde beş cüzün tüm sayfaları sondan başa doğru klasik usulde ezberlenir. Kış dönemi, yazın ezberlenen beş cüz sağlaştırılır. Bir sonraki yaz tatilinde ise diğer beş cüzün sayfaları aynı usulle ezberlenir. Ezberlenen sayfaların haslaması ise kış dönemindeki Kur'an derslerinde yapılır. Bu usulün ülkemizdeki klasik usulden tek farkı, otuzuncu cüzden sonra tekrar birinci cüze dönüş yapmak yerine, beş cüzün ardından tekrar başa dönmektir. Böylece bir dönüş arasındaki gün farkı otuzdan beşe düşürülmüş; öğrencilerin ezberledikleri ham sayfaların arasına uzun bir zaman girmesine izin verilmemiş olur. Ancak bu sistemin istenen neticeyi verebilmesi için ham sayfa ezberlemeye yazın üç ayın (Haziran-Temmuz-Ağustos) tahsis edilmesi, kışın ise sabahın erken saatlerinde örgün eğitim başlamadan uygulanacak olan disiplinli bir takip programı ile mezkûr sayfaların sağlaştırılması gerekmektedir. Yazın yapılacak hafızlık çalışmasının ise mümkünse şehir merkezinde beton binalar arasında değil, şehrin stresinden uzak tabi güzellikler içerisinde yapılması önemlidir. Bu şekilde uygulanan bir programın neticesinde 5. sınıfın yaz tatilinde ilk beş cüz (1-5) ile hafızlık programına başlayan bir öğrenci, 6. sınıfın yaz tatilinde ikinci beş cüz (6-10), 7. sınıfın yaz tatilinde üçüncü beş cüz (11-15), 8. sınıfta dördüncü beş cüz (16-20), 9. sınıfta beşinci beş cüz (21-25) ve 10. sınıfın yaz tatilinde altıncı beş cüzü (26-30) ezberleyerek hafızlığını ikmal etmiş olur. Bu noktada yazın ezberlenen cüzlerin kışın sabahın ilk saatlerine konulacak olan Kur'an derslerinde tekrar ettirilmesi çok önemlidir. Zira mezkûr okulda bu uygulama öğleden sonra ve örgün eğitim derslerinin akabinde yapılmaya çalışılmıştır. Okulun kalan iki yılında

(11-12. sınıflarda) ise hafızlığın tekrarına ve üniversite hazırlığına ağırlık verilmelidir. (ii) Şayet resmi olarak bir engel söz konusu değilse bazı öğrencilerin dile getirdiği gibi okulda bir yılın tamamen hafızlığa ayrılması, kalan yılların has yapmaya ayrılması da mümkün olabilir. Ancak okulla birlikte hafızlığın zor olduğu gerekçesinden hareketle dile getirilen bu (ikinci) usulden ziyade, birinci maddede dile getirdiğimiz usulün -iyi bir planlama ve takip sistemi ile- uygulanması, örgün eğitim eşliğinde hafızlık projesinin adına, ruhuna ve özgünlüğüne daha uygun olacaktır. Zira araştırmamızın konusunu teşkil eden İlk Emir Koleji'nin, -hafızlık konusundaki hedeflerine rakamsal anlamda ulaşamasa bile- hafızlığın manasını idrak eden, kelâmî ayetlerle kevnî ayetleri birlikte okumaya gayret eden öğrenciler yetiştirdiği görülmüştür. Bu sebeple yapılması gereken şey, alanında öncü bir niteliği haiz olan bu projenin, daha iyi bir planlama ve kadroyla geliştirilerek gelecekteki projelere emsal teşkil edecek mükemmelliğe ulaştırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Mustafa - Özkan, Hatice. "Enderun Mektebine Öğrenci Alım Usulleri". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 15/30 (2020), 149-170.
- Algur, Hüseyin. "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 67-105.
- Arslan, Gülsüm. "Örgün Eğitim Kapsamında Hafızlık Eğitimi (Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi)". *Türkiye'de Kur'an ve Kıraat Eğitimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 103-136. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Aslantürk, Zeki. *Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: İfav Yayınları, 4. Basım, 1999.
- Atıcı, Muharrem. "Ortaokullarda ve İmam Hatip Ortaokullarında Hafızlık". *Yeni-Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*. 383-386. İstanbul, 2014.
- Baltacı, Cahit. "Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları". *Kur'an Eğitim Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu*. 15-18. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.
- Baltacı, Cahit. "Cumhuriyet Döneminde Kur'an Kursları". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), 181-186.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları". *Tokat'ta Kur'an Günleri X. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim*. 117-138. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'û's-sahih*. thk. Kâsım eş-Şemmâi er-Rifâi. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Çimen, Abdullah Emin. *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevseliği*. İstanbul: Dijital Baskı, 2010.
- Demirbaş, İsmail. "Hafız Yetiştirecek Proje İmam Hatip Okulları". *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*. 344-348. İstanbul, 2014.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *İhyâü 'ulûmi'd-dîn*. 10 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1432/2011.
- Gündüz, Mustafa. "Enderun Mektebi ve Osmanlı'da Üstün Yeteneklilerin Eğitimi". *Eğitime Bakış Dergisi* 12/37 (2016), 11-20.
- Güneş, Âdem. "Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi -Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma-". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53 (2020), 263-286.
- Güngör, Tahir. "Osmanlı Sarayı Enderûn'unda Kur'an Kültürü". *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları -I-*. ed. Bilal Gökçür vd. 43-61. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an Akademisi, 2011.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kırâati'l-âşr*. thk. Ali Muhammed Dabba'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Karadağ, Yaşam - Baştuğ, Gülbahar. "Türkiye'de Zekâ Değerlendirme Sürecinde Yaşanan Etik Sorunlar ve Öneriler". *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi* 17/2 (2018), 46-57.
- Kazıcı, Ziya. *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1999.
- Kevserî, Muhammed Zahid. *Makâlâtü'l-Kevseri*. Kâhire: Matbaatü'l-Envâr, 1372.
- Kılıç, Cihan. *Enderun Mektebi Örnekleminde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kömür, Erol. *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kurt, Yaşar. "Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 229-251.
- Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî. *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkiki lafzi't-tilâve*. thk. Ahmed Hasan Ferhât. Ürdün: Dâru 'Ammâr, 1996.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân*. thk. Muhammed el-Haccâr. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1417/1996.
- Osmanoğlu, Cemil - Aslan, Ferda. "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2019), 175-232.
- Özbek, Ömer. "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri". *Bilimname* 29/2 (2015), 183-209.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Dib el-Buga. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1427/2006.
- Şahin, Hatice. "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/2 (2011), 199-220.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Taşdemir, Özlem Mısırlı - Ergül, Cevriye. "WISC-R Temelinde Üstün Yeteneklilik Profil Analizi: Ankara İli Örneği". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 16/3 (2015), 271-289.
- Ürkmez, Ahmed. "Hafızlık Destekli Sınıf Projesi". *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu - I*. 295-303. Ankara: 2012.
- Yıldırım, Ali. "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve Bilim*. Erişim 24 Ağustos 2021. <https://www.egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/5326/1485>
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaut. 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1999.